

Joanna Borowik

*Zakład Socjologii Edukacji i Gerontologii Społecznej
Uniwersytet w Białymstoku*

Znaczenie relacji rodzinnych w życiu osób starych

Streszczenie

Celem artykułu jest skoncentrowanie uwagi na problematyce postępującego starzenia się współczesnych społeczeństw oraz znaczenia tego procesu w życiu rodzinnym ludzi starych. Szybkie przemiany polityczne, ekonomiczne i obyczajowe w ostatnich kilkudziesięciu latach wywarły wpływ także na współczesną rodzinę wiejską, która coraz wyraźniej odchodzi od modelu rodziny dużej (trójpokoleniowej) w kierunku rodziny małej (dwupokoleniowej), co jest spowodowane migracją ludzi młodych ze wsi do miasta i małym przyrostem naturalnym.

Warto więc w tym momencie się zastanowić nad wpływem relacji panujących w rodzinie na zadowolenie z życia osób w wieku emerytalnym ze środowisk wiejskich.

Prezentowane wyniki dotyczą badań panelowych przeprowadzonych w latach 1999–2000 oraz 2007–2010. Badania były realizowane na terenie województwa podlaskiego w trzech gminach zróżnicowanych pod względem etnicznym: gminie Narew (ludność białoruska), Dziadkowice (ludność polska) i Puńsk (ludność litewska). Prezentowane wyniki przedstawiają różnice środowiskowe dotyczące stosunków rodzinnych, autorytetu ludzi starych w rodzinie i środowisku oraz stosunków międzypokoleniowych.

Należy zwrócić uwagę, że nawet na ograniczonym obszarze jednego województwa, szczególnie w zróżnicowanych etnicznie środowiskach wiejskich, mogą występować istotne różnice dotyczące pozycji ludzi starych w rodzinie, które powinny być brane pod uwagę przy planowaniu działań opiekuńczych wobec najstarszego pokolenia zamieszkującego na wsi

Słowa kluczowe: *rodzina, ludzie starsi, środowisko wiejskie*

Keywords: *family, the elderly, rural environment.*

Wprowadzenie

Relacje rodzinne są prawdopodobnie jednym z wiodących obiektywnych i subiektywnych czynników (posiadanie rodziny, jej liczebność, sposób zamieszkiwania, więzi rodzinne), określających zadowolenie z życia osób starych. Posiadanie rodziny,

charakteryzującej się bliskimi więziami jej członków i świadomości, że w każdej chwili możemy liczyć na ich wsparcie, skutecznie wpływa na dobre samopoczucie i przyczynia się do uczucia zadowolenia z życia. Natomiast rodzina o zaburzonych relacjach między jednostkami, nie gwarantująca poczucia bezpieczeństwa, bliskości i miłości, zrozumienia i pomocy może rodzić silne poczucie niezadowolenia. Jednak przemożny wpływ na życie rodzinne, na strukturę, funkcje rodziny oraz na świadomość rodzinną jej członków będą miały również zjawiska zewnętrzne i procesy społeczne panujące w danej kulturze. Stany i procesy życia wewnątrzrodzinnego w sposób przeważający określają stany i procesy zachodzące w makrostrukturach społecznych.

Należy jednak zwrócić uwagę, że osoby starsze funkcjonują w zróżnicowanych gospodarstwach domowych. Coraz częściej słyszymy o kryzysie, który przeżywa wiele polskich rodzin, a który w dużej mierze związany jest z przemianami, jakie zachodzą w naszym kraju od początku lat dziewięćdziesiątych. Transformacja ustrojowa odcisnęła swoje piętno na całym społeczeństwie, w szczególności zaś rodzinie, a to przecież środowisko rodzinne dostarcza człowiekowi starszemu wsparcia w różnych wymiarach jego życia. Pojawiły się nowe, nieznane dotąd zjawiska, przede wszystkim bezrobocie. Ono zaś pociągnęło za sobą zubożenie polskich rodzin, zwiększenie obaw przed dniem jutrzejszym, ograniczenie liczby zawieranych małżeństw i dzietności kobiet. Te zjawiska budzą zrozumiały niepokój zarówno uczonych jak i polityków. Wiele autorytetów mówi wprost o kryzysie polskiej rodziny. Jak zauważa T. Szlendak współczesna rodzina coraz gorzej sobie radzi w zakresie funkcjonowania trzech wskaźników stanowiących o sile rodziny, do których zaliczamy jej spójność, właściwe wypełnianie funkcji oraz władzę jaką ta instytucja posiada (Szlendak 2011, s. 379). Jednostki coraz częściej zamieniają dobro rodziny na dobro własne koncentrując się na własnym rozwoju, kładąc nacisk na indywidualizm i całkowicie odcinając się od wspólnot. Więzy i relacje rodzinne ulegają osłabieniu, jej funkcje wypełniają wyspecjalizowane instytucje, a poszczególni jej członkowie zaczynają poszukiwać wsparcia u znajomych.

Tym czasem w świecie osób starych, jak zauważa M. Czerwiński, rodzina nadal jest przede wszystkim domeną swoistej, nie dającej się niczym zastąpić intymności uczuciowej, owym związkiem zamykającym w sobie wspólne przeżywanie doświadczenia, najbardziej podstawowe i ostateczne zarazem (Czerwiński 1969, s. 143). To właśnie jej dobre funkcjonowanie jest źródłem równowagi emocjonalnej, zdrowia psychicznego oraz aktywności, dzięki którym osoba w wieku emerytalnym potrafi przystosować się do starości co sprzyja dodatniemu bilansowi życiowemu (Dyczewski 1994, s. 50; Piotrowski 1986, s. 170; Szatur-Jaworska 2000, s. 91). Jednak, aby można było mówić o pozytywnym znaczeniu rodziny, „o którym decydują, poza naturą człowieka (potrzeby biologiczne, psychologiczne i społeczne), także właściwości środowiska rodzinnego tzn.: jego struktura (układ ról i wzajemne relacje), charakterystyczna atmosfera emocjonalna i stosunkowo długi czas przebywania razem” (Solińska 2003, s. 39), osoba starsza powinna doświadczyć w niej uczucia miłości, opieki, czuć się bezpiecznie, obdarzona szacunkiem i godnością. Miejsce człowieka starego w rodzinie i społeczeństwie określiła pionierska praca J. Piotrowskiego, która odzwierciedla

sytuację lat sześćdziesiątych (Piotrowski 1973). Wydaje się jednak, że niezwykle intensywne przemiany społeczne i demograficzne, które były udziałem lat siedemdziesiątych i początku lat osiemdziesiątych, zmieniły sytuację człowieka starego – i to, biorąc różne aspekty pod uwagę, w sensie zarówno pozytywnym, jak i negatywnym. Nie ulega bowiem wątpliwości, że mimo wielu jeszcze niedostatków, szeroko rozbudowany system świadczeń emerytalnych i rentowych poprawił pod koniec lat siedemdziesiątych warunki materialne ludności starszej, lecz równocześnie zaspokojenie potrzeb opiekuńczych, prestiżowych i innych uległo relatywnemu pogorszeniu.

W artykule zaprezentowane zostaną wyniki badań dotyczące zagadnienia znaczenia relacji rodzinnych w życiu osób starych zamieszkujących środowiska wiejskie województwa podlaskiego.

Założenia metodologiczne badań

Badania, które zostały częściowo zaprezentowane w niniejszym artykule miały charakter badań panelowych, polegających na dokonaniu kilkukrotnych pomiarów w tej samej grupie osób badanych. Pierwsza część projektu badawczego powstała z inicjatywy Polskiego Towarzystwa Gerontologicznego i była realizowana w ramach projektu badawczego KBN nr 1 H02F 007 16, zatwierdzonego do realizacji w latach 1999–2001. Projekt zakładał przeprowadzenie rozmów z jednakowo licznymi stuosobowymi grupami starszych wiekiem (powyżej 65 roku życia) mieszkańców wybranych gmin, różniących się pod względem etnicznym, obyczajowym oraz standardu życiowego i sposobu gospodarowania na roli. Zgodnie z założeniami projektu na terenie województwa podlaskiego celowo wybrano 3 gminy: gminę Dziadkowice (wsie: Hornowo, Osmola, Smolugi, Zaminowo i Dołubowo), gminę Narew (wsie: Łosinka, Krzywiec, Trześcianka, Tyniewiczze Duże i Soce), i gminę Puńsk (wsie: Szlinokiemie, Widugier, Wojtokiemie i Żwikiele).

Osoby badane zostały wylosowane w liczbie 100 respondentów spośród wszystkich mieszkańców tych wsi w poszczególnych środowiskach, którzy ukończyli 65 rok życia. W doborze respondentów pomijano mieszkańców wsi gminnych ze względu na znaczny odsetek osób napływowych lub zatrudnionych poza rolnictwem.

Druga część badań była realizowana w ramach projektu badawczego KBN nr N N106 1995 33 zatwierdzonego do realizacji w latach 2007–2009. Stanowiła ona dopełnienie zebranych dotychczas informacji dotyczących osób w wieku emerytalnym zamieszkujących trzy zróżnicowane pod względem etnicznym środowiska wiejskie na terenie województwa podlaskiego. Zgodnie z zasadą badań panelowych, osobami badanymi byli ci sami ludzie, którzy brali udział w I etapie badań z wyjątkiem osób, które na przestrzeni tych kilku lat dzielących dwa okresy badawcze zmarły lub zmieniły miejsce zamieszkania. Dlatego też liczba respondentów w II etapie badań ankietowych zmniejszyła się do 74 w gminie Dziadkowice, 80 w gminie Narew i 77 w gminie Puńsk.

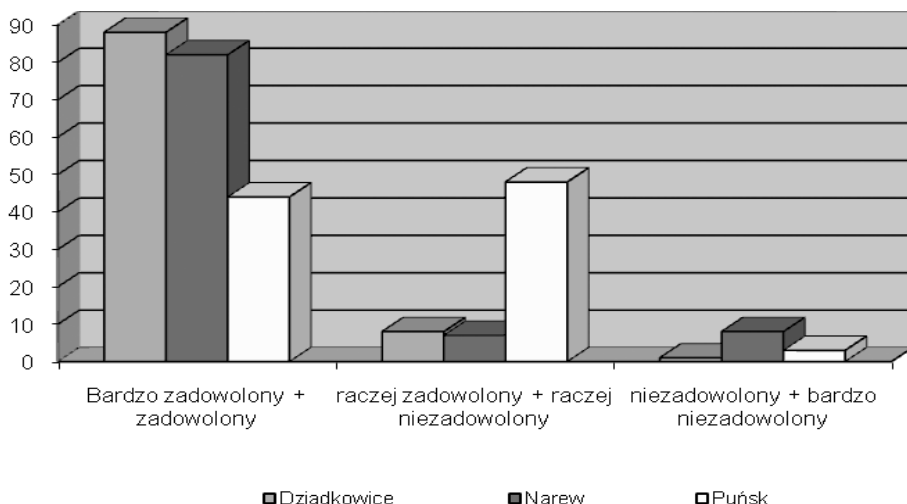
Wybrane wyniki badań

Współczesna rodzina wiejska bardzo zmieniła się w ciągu ostatnich kilkunastu lat; coraz wyraźniej odchodzi ona od modelu rodziny dużej (trójpokoleniowej) w kierunku rodziny małej (dwupokoleniowej), co jest spowodowane migracją ludzi młodych ze wsi do miasta i małym przyrostem naturalnym.

Warto więc w tym momencie zastanowić się nad znaczeniem relacji panujących w rodzinie wpływających na zadowolenie z życia osób w wieku emerytalnym ze środowisk wiejskich.

Analiza badań wykazała, że ocena relacji panujących w rodzinie pozostaje w silnym związku ze zróżnicowaniem etnicznym. W I i II etapie badań zdecydowana większość badanych w gminie Dziadkowice i Narew jest zadowolona z relacji panujących w ich rodzinach. Świadczą o tym bardzo wysokie odsetki pozytywnych odpowiedzi – w pierwszej z wymienionych gmin bardzo zadowolonych i zadowolonych było 88%, natomiast w drugiej 82%, przy niskiej stosunkowo grupie osób nieusatysfakcjonowanych sytuacją rodzinną. Jedynie w gminie Puńsk w I etapie badań odsetek badanych zadowolonych wynosił tylko 44% i był nieco niższy od odsetka osób wyrażających niezdecydowane opinie na ten temat. W 2008 r. sytuacja ta uległa nieznacznej poprawie, gdyż w odpowiedzi na to pytanie uzyskano taką samą liczbę opinii dotyczących zadowolenia i postawy niezdecydowanej, która oscylowała na poziomie 46,6%.

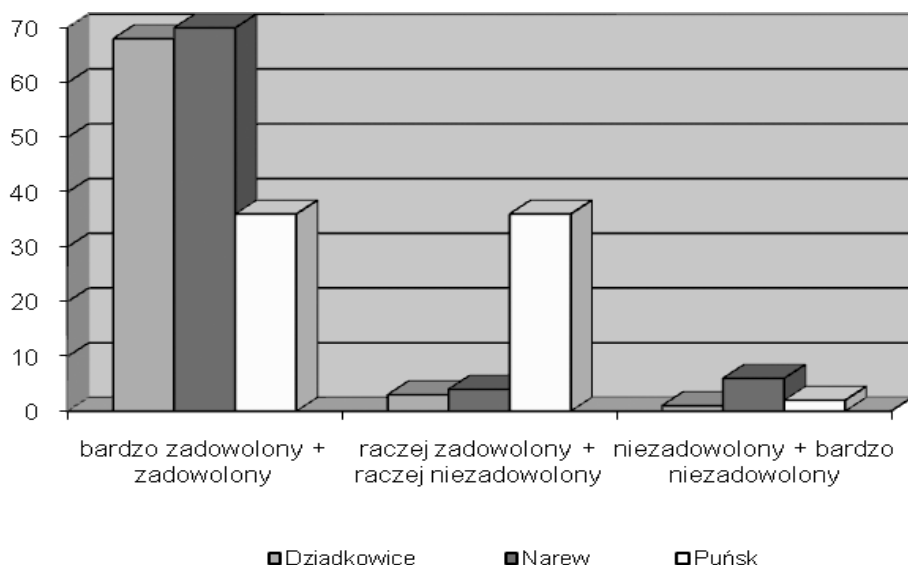
Wykres 1: Zróżnicowanie etniczne a ocena relacji panujących w rodzinie w 2000 r.

Źródło: obliczenia własne

$\chi^2 = 74,55785$; $df = 4$; $p < 0,00000001$

Wykres 2: Zróżnicowanie etniczne a ocena relacji panujących w rodzinie w 2008 r.

Źródło: obliczenia własne

$\chi^2 = 59,94922$; $df = 4$; $p < 0,0000001$

Charakter relacji rodzinnych osób starych określa wiele czynników. Jednym z nich jest pozycja jaką zajmują oni w rodzinie, która wyrażana jest przede wszystkim przez przypisywanie roli głowy rodziny oraz zasięganie opinii i ich wpływ na podejmowanie ważnych decyzji.

Analizując stwierdzenie dotyczące przypisywania poszczególnym osobom roli głowy rodziny należy podkreślić patriarchalny punkt widzenia mężczyzn. W gminie Dziadkowice i Narew w dwóch okresach badawczych zauważa się przeważający odsetek badanych mężczyzn, którzy sami uważają siebie za głowę rodziny. Jedynie w gminie Puńsk ponad 50% mężczyzn w dwóch okresach badawczych wskazało w tej roli syna. Sytuacja ta przedstawia się inaczej w przypadku kobiet: w 2000 r. na siebie jako głowę rodziny wskazuje od 4% mieszanek gminy Puńsk do 36% w gminie Narew, a w 2008 r. nadal najniższy odsetek takich odpowiedzi występuje w gminie Puńsk, natomiast w gminie Narew jest najwyższy. Wynika to zapewne z faktu, iż wiele kobiet zamieszkujących w tej gminie mieszka samotnie, co w dużej mierze związane jest z wysokim odsetkiem wdowieństwa.

W ciągu ostatnich ośmiu lat pozycja człowieka starego w rodzinie wyrażająca się prośbą o wyrażenie opinii w ważnych sprawach rodzinnych uległa nieznacznej poprawie we wszystkich badanych środowiskach. Należy zwrócić uwagę, iż najwyższy odsetek odpowiedzi świadczących o dużej częstotliwości zasięgania porad od osób starych wystąpił w gminie Narew (w 2000 r. odsetek ten wynosił 43%, a w roku

2008 50%). Wśród badanych dwóch pozostałych środowisk w 2000 r. przeważało przekonanie o rzadkim lub bardzo rzadkim pytaniu ich o radę przez osoby z młodszego pokolenia. Jednak sytuacja ta uległa poprawie na przestrzeni lat w gminie Dziadkowice, w której w drugim etapie badań większość respondentów (47%) uważało, że są oni „zawsze lub często” pytani o radę. Pozytywną opinię w tej kwestii dużo częściej wyrażają mężczyźni, których ponad połowa twierdzi, że są często pytani o radę, ale przekonanie takie dotyczy również około 35% badanych kobiet. Odsetek osób nigdy nie pytanych o radę w przypadku I etapu badań wynosił od 9% w gminie Puńsk do 15% w gminie Dziadkowice, a w 2008 r. od 8% w gminie Puńsk do 13% w gminie Dziadkowice. Zdecydowanie częściej pytane o radę są osoby posiadające żyjącego współmałżonka w porównaniu do osób owdowiałych lub niezamężnych.

Uzyskane wyniki dotyczące częstotliwości pytania osób w wieku emerytalnym o radę w przypadku badanych środowisk pokrywały się z odsetkiem osób deklarujących, że mają one duży wpływ na podejmowanie ważnych decyzji rodzinnych.

Wyniki pokazują natomiast, że poziom wykształcenia i aktualne posiadanie gospodarstwa rolnego nie ma większego wpływu na podejmowanie ważnych decyzji rodzinnych przy współudziale osób starych. Zarówno osoby z wykształceniem niepełnym podstawowym, podstawowym i ponadpodstawowym, a także obecni, jak i byli właściciele gospodarstwa rolnego mają podobny wpływ na podejmowanie decyzji.

Przedmiotem mojego zainteresowania była również częstotliwość spotykania się osób w wieku emerytalnym z innymi członkami rodziny. Z deklaracji badanych wynika, że ich spotkania z wnukami lub dorosłymi dziećmi, które mają już własny dom, odbywają się kilka razy w roku. Do wyjątków należą respondenci, którzy z członkami najbliższej rodziny utrzymują jedynie sporadyczne kontakty lub w ogóle się z nimi nie spotykają (w gminie Narew taka sytuacja występuje najczęściej i ma miejsce w przypadku 5% kobiet i 7% mężczyzn). Z porównania deklarowanej częstości zapraszania na uroczystości w latach 2000 i 2008 wynika, że opisany układ więzi rodzinnych się nie zmienił. Nadal najczęściej pojawiającą się odpowiedzią jest ta dotycząca spotkań kilka razy w roku. W porównaniu z danymi sprzed ośmiu lat minimalnie wzrosła częstość spotkań w kategorii „co najmniej raz w miesiącu”. O intensywności osobistych kontaktów w rodzinie w znacznej mierze decydują oczywiście odległości dzielące miejsca zamieszkania jej członków. W rodzinach, których przedstawiciele mieszkają razem lub stosunkowo blisko siebie, jak ma to miejsce w gminie Dziadkowice i Puńsk, spotkania są częstsze niż w rodzinach, w których odległość zamieszkiwania jest większa, jak na przykład w gminie Narew.

Okazje do spotkań z rodziną to dla badanych przede wszystkim ważne i uroczyste wydarzenia. W gronie rodzinnym często obchodzone jest Boże Narodzenie, dlatego też pytanie dotyczące osób, z którymi badany spędził ostatnią wigilię pojawiło się w ankiecie. Większość respondentów spędza ją najczęściej u siebie w towarzystwie własnych dzieci i wnuków. Szczególnie silnie tendencja ta zarysowuje się w gminie Narew. W tradycji prawosławnej wigilia Bożego Narodzenia podobnie jak święta Wielkanocne mają charakter najbardziej rodzinnych, domowych i serdecznych.

Od niepamiętnych czasów uczta wigilijna miała najistotniejsze znaczenie. Do dziś bierze w niej udział cała rodzina, a powszechnie znanym zwyczajem jest pozostawianie wolnego miejsca przy stole dla niespodziewanego gościa bądź zmarłych. Przed przystąpieniem do spożywania wieczerzy wszyscy obecni dzielą się „prosforą”, a pierwszą jedzoną potrawą jest kucia.

Wśród osób, do których badany zwróciłby się w razie wystąpienia ważnego problemu najczęściej wskazywano najbliższych krewnych – w kolejności są to: dzieci, (na córkę wskazało od 29% w gminie Puńsk do 54% w gminie Narew; natomiast w przypadku syna odsetki te wynosiły od 57% w gminie Narew do 65% w gminie Puńsk), współmałżonek, do którego o pomoc zwróciłoby się od 33% mieszkańców gminy Puńsk do 46% w gminie Narew. W środowisku litewskim co piąta badana osoba poprosiłaby o wsparcie synową, a co dziesiąty respondent szukałby jej u sąsiadów. Sytuacja ta nie dziwi, kiedy porównamy ten wynik z oceną relacji panujących w rodzinie oraz dużym odsetkiem przemocy fizycznej i psychicznej w stosunku do osób w podeszłym wieku. Na przestrzeni lat we wszystkich badanych środowiskach wzrósł odsetek odpowiedzi świadczących o wsparciu na jakie w trudnych sytuacjach mogą liczyć osoby w wieku emerytalnym ze strony najbliższych członków swojej rodziny.

Najczęściej występującą formą pomocy w 2000 i 2008 r., którą od młodszych członków rodziny uzyskują badani w przypadku gminy Dziadkowice i Narew jest to pomoc w pracach domowych (Dziadkowice: 68% i 74%; Narew: 56% i 69%). W gminie Puńsk natomiast dominują odpowiedzi świadczące o otrzymywaniu od rodziny pomocy w naturze (81% i 79%).

Oddawanie rodzinie części renty występuje bardzo często w gminie Narew (61%) oraz w gminie Dziadkowice (47%). W gminie Puńsk dominuje opieka nad wnukami (32%). Tendencja ta utrzymała się na bardzo zbliżonym poziomie również w 2008 r.

Ważnym obszarem dotyczącym spraw rodzinnych jest poczucie osamotnienia, które często utożsamiane jest z samotnością. Należy jednak stwierdzić, że są to dwa odmienne stany i postaci ludzkiego bytowania. J. Szczepański osamotnienie określa jako „brak kontaktu z innymi ludźmi oraz z sobą samym”, samotność natomiast jest według niego „wyłącznym obcowaniem z sobą samym, jest koncentracją uwagi wyłącznie na sprawach swojego wewnętrznego świata” (Szczepański 1978, s. 20). Osamotnienie to wewnętrzny stan człowieka, zabiera go ze sobą wszędzie, dokąd się udaje. Otóż okazuje się, że w gminie Puńsk wśród badanych na stan osamotnienia narzeka 34% osób, którym uczucie to towarzyszy „często lub prawie zawsze”, co drugi mieszkaniec tej gminy odczuwa taki stan jedynie czasami, natomiast tylko 10% respondentów w tym środowisku nigdy nie odczuwa takiego stanu. W przypadku gminy Dziadkowice i Narew najczęściej występującymi odpowiedziami są te, które świadczą o braku poczucia osamotnienia. Po upływie ośmiu lat zmniejszył się odsetek osób, które czuły się osamotnione (w 2000 r. wynosił on od 23% w gminie Narew do 34% w gminie Puńsk, a w 2008 r. od 21% w gminie Dziadkowice do 26% w gminie Puńsk), a zwiększyła się ilość odpowiedzi dotyczących braku takiego uczucia (w II etapie badań

w gminie Dziadkowice taka odpowiedź dotyczyła 69% badanych, w gminie Narew 61%, a w gminie Puńsk nadal ten odsetek był najniższy, choć również wyższy od tego uzyskanego w 2000 r. i wynosił 13%).

Analiza danych z dwóch okresów badawczych pozwala stwierdzić, że stan osamotnienia znacznie rzadziej występuje u mężczyzn niż u kobiet. Przyczyną takiego stanu rzeczy może być zarówno wyższa przeciętna wieku kobiet, a także wyższy odsetek wdowieństwa. Jak wynika z badań, na poczucie osamotnienia wpływa również stan cywilny osób badanych. Wyniki wskazują, iż większość respondentów, którym towarzyszy samotność to osoby owdowiałe lub niezamężne najczęściej zamieszkujące poza rodziną. Można zatem wysnuć przypuszczenie, że sytuacja kobiet w opisywanym kontekście jest również uwarunkowana silniejszym niż w przypadku mężczyzn poczuciem związku z najbliższymi, ukształtowanym na mocy tradycyjnego modelu rodziny.

Ocena relacji panujących w rodzinie odgrywa znaczącą rolę w ocenie zadowolenia z życia (tabele 1–6).

Tabela 1: Zadowolenie z życia ludzi starych a ocena relacji panujących w rodzinie: Puńsk 2000

stopień zadowolenia	zadowolenie z życia					
	zadowolenie z obecnego życia **			zadowolenie z całego życia***		
	ocena relacji panującej w rodzinie					
	bardzo zadowolony + zadowolony	raczej zadowolony + raczej niezadowolony	niezadowolony + bardzo niezadowolony	bardzo zadowolony + zadowolony	raczej zadowolony + raczej niezadowolony	niezadowolony + bardzo niezadowolony
	N=41	N=41	N=3	N=41	N=38	N=3
całkowicie zadowolony	34,1	0,0	20,0	26,8	13,2	0,0
częściowo zadowolony	56,1	0,0	80,0	61,0	52,6	0,0
niezadowolony	9,8	100,0	0,0	12,2	34,2	100,0
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

p < 0,0001 ; * p < 0,01

Źródło: obliczenia własne

Tabela 2: Zadowolenie z życia ludzi starych a ocena relacji panujących w rodzinie: Puńsk 2008

stopień zadowolenia	zadowolenie z życia					
	zadowolenie z obecnego życia***			zadowolenie z całego życia***		
	ocena relacji panującej w rodzinie					
	bardzo zadowolony + zadowolony	raczej zadowolony + raczej niezadowolony	niezadowolony + bardzo niezadowolony	bardzo zadowolony + zadowolony	raczej zadowolony + raczej niezadowolony	niezadowolony + bardzo niezadowolony
	N=68	N=33	N=5	N=62	N=33	N=5
całkowicie zadowolony	28,1	0,0	20,0	18,2	14,3	0,0
częściowo zadowolony	65,6	0,0	80,0	72,7	53,6	0,0
niezadowolony	6,3	100,0	0,0	9,1	32,1	100,0
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*** $p < 0,01$

Źródło: obliczenia własne

Tabela 3: Zadowolenie z życia ludzi starych a ocena relacji panujących w rodzinie: Narew 2000

stopień zadowolenia	zadowolenie z życia					
	zadowolenie z obecnego życia (ns)			zadowolenie z całego życia (ns)		
	ocena relacji panującej w rodzinie					
	bardzo zadowolony + zadowolony	raczej zadowolony + raczej niezadowolony	niezadowolony + bardzo niezadowolony	bardzo zadowolony + zadowolony	raczej zadowolony + raczej niezadowolony	niezadowolony + bardzo niezadowolony
	N=82	N=6	N=7	N=82	N=6	N=7
całkowicie zadowolony	19,5	28,6	20,0	17,1	0,0	28,6
częściowo zadowolony	57,3	28,6	80,0	62,2	66,7	28,6
niezadowolony	23,2	42,9	0,0	20,7	33,3	42,9
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

ns – nieznamienne statystycznie

Źródło: obliczenia własne

Tabela 4: Zadowolenie z życia ludzi starych a ocena relacji panujących w rodzinie: Narew 2008

stopień zadowolenia	zadowolenie z życia					
	zadowolenie z obecnego życia (ns)			zadowolenie z całego życia (ns)		
	ocena relacji panującej w rodzinie					
	bardzo zadowolony + zadowolony	raczej zadowolony + raczej niezadowolony	niezadowolony + bardzo niezadowolony	bardzo zadowolony + zadowolony	raczej zadowolony + raczej niezadowolony	niezadowolony + bardzo niezadowolony
	N=68	N=33	N=5	N=62	N=33	N=5
	całkowicie zadowolony	21,7	33,3	20,0	18,8	0,0
częściowo zadowolony	53,6	16,7	80,0	58,0	50,0	16,7
niezadowolony	24,6	50,0	0,0	23,2	50,0	50,0
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

ns – nieznamienne statystycznie

Źródło: obliczenia własne

Tabela 5: Zadowolenie z życia ludzi starych a ocena relacji panujących w rodzinie: Dziadkowie 2000

stopień zadowolenia	zadowolenie z życia					
	zadowolenie z obecnego życia (ns)			zadowolenie z całego życia (ns)		
	ocena relacji panującej w rodzinie					
	bardzo zadowolony + zadowolony	raczej zadowolony + raczej niezadowolony	niezadowolony + bardzo niezadowolony	bardzo zadowolony + zadowolony	raczej zadowolony + raczej niezadowolony	niezadowolony + bardzo niezadowolony
	N=88	N=6	N=1	N=88	N=6	N=1
całkowicie zadowolony	20,5	0,0	0,0	15,9	33,3	0,0
częściowo zadowolony	65,9	100,0	100,0	77,3	50,0	100,0
niezadowolony	13,6	0,0	0,0	6,8	16,7	0,0
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

ns – nieznamienne statystycznie

Źródło: obliczenia własne

Tabela 6: Zadowolenie z życia ludzi starych a ocena relacji panujących w rodzinie: Dziadkowice 2008

stopień zadowolenia	zadowolenie z życia					
	zadowolenie z obecnego życia (ns)			zadowolenie z całego życia (ns)		
	ocena relacji panującej w rodzinie					
	bardzo zadowolony + zadowolony	raczej zadowolony + raczej niezadowolony	niezadowolony + bardzo niezadowolony	bardzo zadowolony + zadowolony	raczej zadowolony + raczej niezadowolony	niezadowolony + bardzo niezadowolony
	N=68	N=33	N=5	N=62	N=33	N=5
całkowicie zadowolony	22,1	0,0	20,0	16,2	50,0	0,0
częściowo zadowolony	64,7	50,0	80,0	77,9	25,0	100,0
niezadowolony	13,2	50,0	0,0	5,9	25,0	0,0
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

ns – nieznamienne statystycznie

Źródło: obliczenia własne

Analiza badań wykazała, że zadowolenie z obecnego jak i z całego życia pozostaje w związku z oceną relacji panujących w rodzinie jedynie w gminie Puńsk. Osoby oceniające w tym środowisku własne relacje rodzinne jako dobre mają istotnie bardziej pozytywny bilans życiowy niż osoby oceniające własne relacje rodzinne jako złe. Tendencja ta nie dotyczy natomiast mieszkańców gminy Narew i Dziadkowice, u których zadowolenie z relacji rodzinnych nie ma wpływu na zadowolenie z życia.

Podsumowanie

- Wyniki zaprezentowanych badań wskazują, iż rodzina w życiu człowieka starego stanowi jedną z najważniejszych wartości.
- Analiza wyników badań pozwala stwierdzić wyraźne różnice dotyczące opinii na temat relacji panujących w rodzinie między mieszkańcami gminy Dziadkowice i Narew, a gminą Puńsk, zamieszkałą przez ludność litewską.
- Zadowolenie z życia skorelowane jest nie tyle z wiekiem kalendarzowym, co z faktem posiadania bliskiej osoby.
- Osoby owdowiałe i zamieszkujące samotnie skłonne były częściej nazywać siebie „osoba starszą”, niż te zaangażowane w relacje rodzinne.
- Ważne jest, aby propagować międzypokoleniową współzależność, solidarność, przyczyniając się tym samym do podtrzymywania relacji między młodą a starszą generacją.

Bibliografia:

- Czerwiński, Marcin. 1969. *Przemiany obyczaju*. Warszawa: PIW.
- Dyczewski, Leon. 1994. *Ludzie starzy i starość w społeczeństwie i kulturze*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Dyczewski, Leon. 2003. *Rodzina twórcą i przekazicielem kultury*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Dyczewski, Leon. 2001. *Więź między pokoleniami w rodzinie*, [w:] M. Lipińska (red.), *Rodzina jako wartość w cywilizacji chrześcijańskiej*. Warszawa: Dział Wydawniczy Kancelarii Senatu.
- Leszczyńska-Rejchart, Anna. 2007. *Człowiek starszy i jego wspomaganie – w stronę pedagogiki starości*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Piotrowski, Jerzy. 1973. *Miejsce człowieka starego w rodzinie i społeczeństwie*. Warszawa: PWN.
- Piotrowski, Jerzy. 1986. *Stosunki rodzinne osób starszych*, [w:] *Encyklopedia seniora*. Warszawa: PWN.
- Steuden, Stanisław i Mieczysław Marczuk. 2006. *Starzenie się a satysfakcja z życia*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Szatur-Jaworska, Barbara. 2000. *Ludzie starzy i starość w polityce społecznej*. Warszawa: Aspra-Jr.
- Szatur-Jaworska, Barbara, Piotr Błędowski i Małgorzata Dziegielewska. 2006. *Podstawy gerontologii społecznej*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Aspra.
- Szczepański, Jan. 1978. *Sprawy ludzkie*. Warszawa: Czytelnik.
- Szlendak, Tomasz. 2011. *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie*. Warszawa: PWN.
- Wolińska, Jolanta. Maria. 2003. *Agresywność młodzieży. Problem indywidualny i społeczny*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.